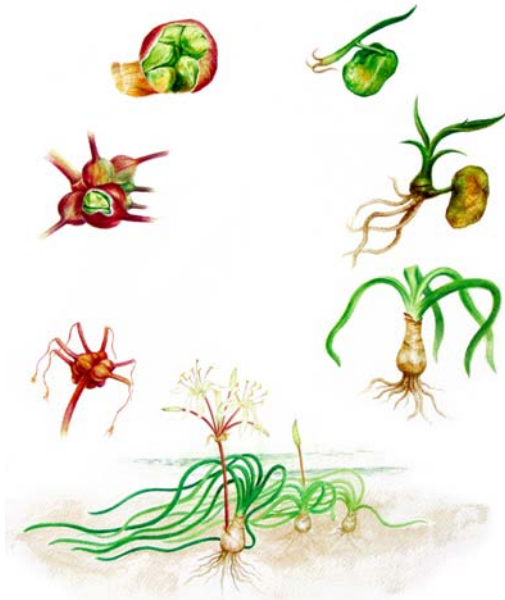

พลับพลึงธาร; พืชหนึ่งเดียวในโลกที่ใกล้จะสูญพันธุ์

โดย นายสมศักดิ์ สุนทรนวกัทร

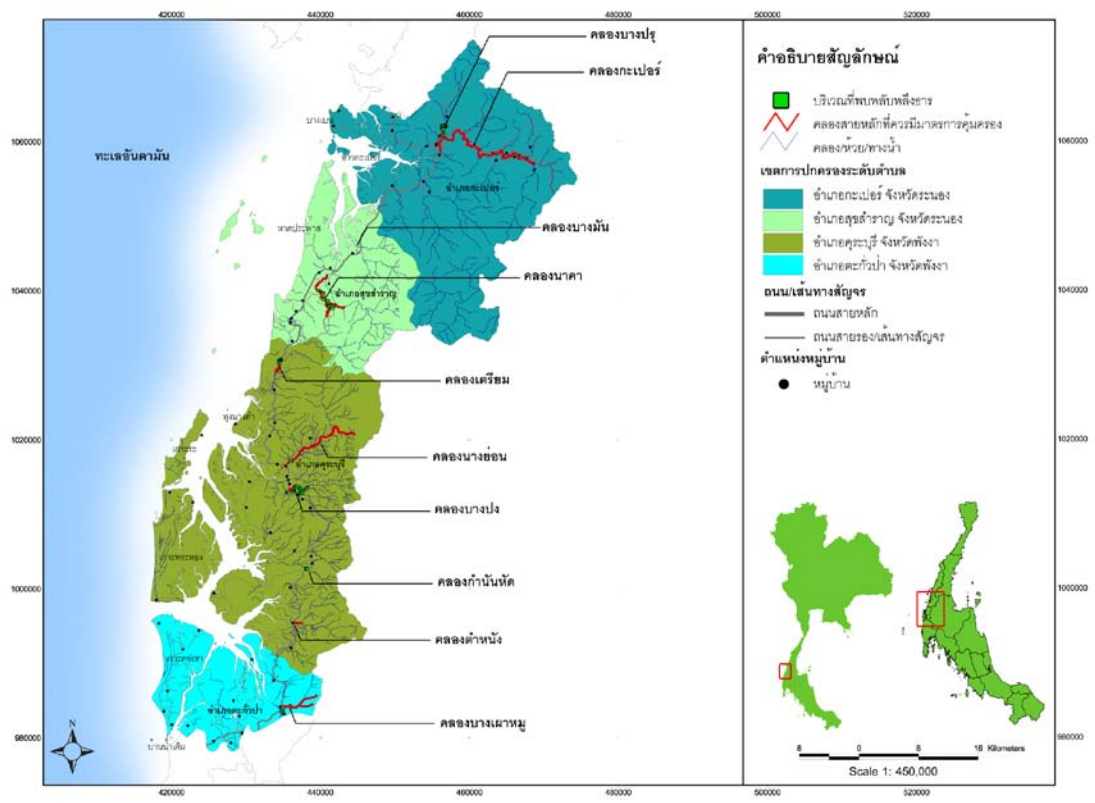
บทนำ

ในพื้นที่จังหวัดระนองและจังหวัดพังงา ภาคใต้ของประเทศไทย มีสภาพภูมิประเทศเป็นแนวสันเขาสูงสลับซับซ้อนตั้งขนานกับแนวชายฝั่งอันดามัน ซึ่งภูเขาสูงสลับซับซ้อนเหล่านี้เป็นพื้นที่ธรรมชาติที่เป็นเขตแบ่งแนวสันเขากั้นรอยต่อระหว่างจังหวัดต่างๆ ทางฝั่งอ่าวไทยคือจังหวัดชุมพร และจังหวัดสุราษฎร์ธานี และจังหวัดทางฝั่งอันดามันคือจังหวัดระนองและพังงา และเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญของจังหวัดที่กล่าวมา แม่น้ำลำคลองต่างๆ จะเชื่อมโยงระบบนิเวศจากภูเขาสูงสลับซับซ้อนสู่ระบบนิเวศทางทะเล บนเขาสูงสลับซับซ้อนเป็นป่าดงดิบชุ่มชื้นเขียวชะอุ่มตลอดทั้งปี เนื่องจากเป็นป่าฝนที่ตั้งอยู่ในเขตฝนตกชุก และป่าเหล่านี้กลายเป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธารที่มีแม่น้ำลำคลองที่สำคัญๆ เช่น คลองกะเปอร์ คลองบางหิน คลองนาคา และคลองกำพวน ที่อยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดระนอง คลองเตริยม คลองนางย่อน คลองบางปง และคลองตำหนิง ที่อยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดพังงา ในบริเวณพื้นที่คลองดังกล่าวเป็นแหล่งกำเนิดและที่อยู่อาศัยของพืชน้ำชนิดหนึ่ง ที่เป็นพืชเฉพาะถิ่นของไทยคือ พลับพลึงธารหนึ่งเดียวในโลก

พลับพลึงธาร พืชที่กำลังจะใกล้สูญพันธุ์ เนื่องจากมีปัจจัยหลายอย่างที่ส่งผลให้มีปริมาณลดลงอย่างน่าเป็นห่วง ปัจจุบันมีในปริมาณที่ไม่มากนัก ถ้านำมารวมไว้ในพื้นที่เดียวกัน ก็จะได้ประมาณไม่ถึง 2 ไร่เท่านั้นเอง ประมาณว่าในปัจจุบันมีพลับพลึงธารเหลืออยู่แค่ 3-5% เท่านั้น เมื่อเทียบกับปริมาณที่พบในอดีตที่ค้นพบพลับพลึงธารใหม่ๆ ประชากรพลับพลึงธารในปัจจุบันไม่มีให้เห็นอยู่รวมกันอย่างหนาแน่นในพื้นที่เดียวกันเหมือนในอดีตอีกแล้ว และพบว่าขึ้นอยู่อย่างกระจัดกระจายอย่างมาก และในปัจจุบันได้หมดไปจากหลายๆ แม่น้ำลำคลองหลัก สาเหตุหลักๆ ที่ทำให้พลับพลึงธารมีปริมาณลดลง อันเนื่องมาจากการขุดขายเพื่อการค้าที่ทำกันมาเป็นเวลานานประมาณ 20-30 ปีมาแล้ว คลองตำหนิงและคลองนางย่อนที่อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา ก็หมดไปเพราะการขุดขาย, ส่วนการขุดลอกแม่น้ำลำคลอง ที่เป็นโครงการพัฒนาของรัฐก็ทำให้

พลับพลึงธารที่คลองซิมิ อำเภอกะเปอร์, และคลองนาคา อำเภอสวีสาราญ จังหวัดระนอง รวมทั้งคลองบางปง อำเภอคุระบุรี ต้องหมดไปอย่างน่าเสียดาย, นอกจากนั้นสาเหตุจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ที่ทำให้มีผลกระทบต่อถิ่นที่อยู่อาศัยของพลับพลึงธารรวมทั้งจากปัญหาฝนตกหนักเกิดน้ำท่วมและกระแสน้ำไหลแรง ทำให้พลับพลึงธารต้องหลุดร่วงหายไปกับกระแสน้ำ เป็นต้น

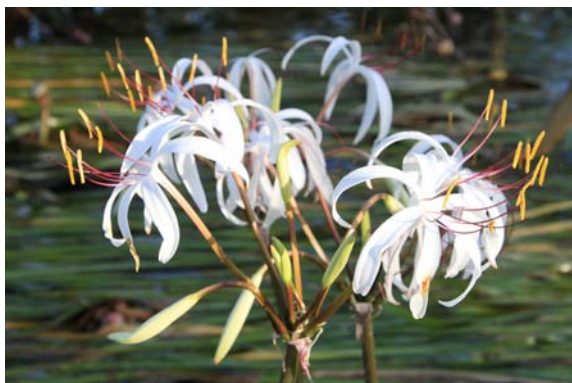

แผนที่ที่ 1; แสดงให้เห็นบริเวณที่พบปลับปลิงธารคือในพื้นที่อำเภอเปือย และอำเภอสุขสำราญ จังหวัดระนอง และที่อำเภอกระบุรีและอำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา ซึ่งจะพบเฉพาะบริเวณพื้นที่นี้เท่านั้น จึงเรียกว่าพืชเฉพาะถิ่น หรือพืชถิ่นเดียว ซึ่งจะพบแค่บริเวณใดบริเวณหนึ่งของโลกเท่านั้น จึงเรียกปลับปลิงธารว่า “หนึ่งเดียวในโลก”

ลักษณะทางพฤกษศาสตร์ของปลับปลิงธาร

ปลับปลิงธาร มีอีกหลายชื่อ คนทางภาคใต้เรียกว่าหัวหญ้าช้อง ฝรั่งเศสเรียกว่า Water onion, Onion plant, Thai onion plant เราจึงเรียกตามว่าหอมน้ำ เพราะเขามีหัวคล้ายหอมหัวใหญ่ ปัจจุบันนักวิชาการเรียกว่า “ปลับปลิงธาร” เพราะมีดอกคล้ายดอกปลับปลิงแต่ขึ้นในน้ำที่มีความลึกเฉลี่ยประมาณ 2 เมตร เป็นพืชล้มลุกมีอายุหลายปีเจริญเติบโตในน้ำ เป็นพืชที่อยู่ในวงศ์ Amaryllidaceae ชื่อวิทยาศาสตร์คือ *Crinum thaianum* (Schulze, 1972) พืชในสกุล *Crinum* มีเพียง 4 ชนิดเท่านั้นที่เป็นพืชน้ำ ปลับปลิงธารคือหนึ่งในนั้น และอีก 3 ชนิดที่เหลือคือ *C. aquaticum Burch ex Spreng* และ *C. natans Baker* ที่พบในประเทศแอฟริกาเขตร้อน และ *C. purpurascens Herb.* ที่พบในประเทศบราซิลและเทือกเขาอินดีสตะวันออก ปัจจุบันนิยมเรียกหอมน้ำว่าปลับปลิงธารมากกว่า เป็นพืชถิ่นเดียว ถ้านำไปขยายพันธุ์ที่อื่นจะไม่ได้ผล จะต้องอยู่ในพื้นที่ที่เป็นถิ่นกำเนิดดั้งเดิมเท่านั้น ที่มีอุณหภูมิของน้ำอยู่ระหว่าง 23-30 องศาเซลเซียส เป็นน้ำจืดที่ใสสะอาดที่มีความเป็นกรดเป็นด่างประมาณ 6.8-7.5 ที่มีแคลปานกลางถึงแคลจัด ปลับปลิงธารเป็นพืชที่น่าสนใจมากในหลายๆประเด็น เช่น เป็นพืชที่ทนทานมาก นำหัวมากองไว้ได้ริมไม้หรือแช่น้ำเก็บไว้ก็จะอยู่ได้หลายเดือน พบปลับปลิงธารที่ไหน บอกได้เลยว่าที่นั้นมีแหล่งต้นน้ำลำธารที่อุดมสมบูรณ์ดี น้ำใสสะอาดและไหลเวียน

ตลอดเวลา เป็นระบบนิเวศแม่น้ำลำคลองที่ยังคงอยู่ พื้นที่ที่เราพบปลับพลิงธารส่วนมากจะเป็นแม่น้ำลำคลองที่ไหลมาจากป่าดงดิบที่เป็นเขตอุทยานแห่งชาติศรีพังงาและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าคลองนาคาที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์อยู่ เคยมีคนพยายามนำปลับพลิงธารไปปลูกที่ส่วนอื่นๆ ของประเทศไทย และถึงแม้จะมีการรับซื้อปลับพลิงธารไปปลูกประดับเป็นพืชน้ำ ที่มีการปรับอุณหภูมิและความเป็นกรดด่างที่พอเหมาะ ปลับพลิงธารก็จะมีชีวิตทนทานอยู่ได้นานในระยะเวลาหนึ่ง แต่ก็ไม่สามารถประสบความสำเร็จในการแพร่ขยายพันธุ์แต่อย่างใด อาจจะเนื่องมาจากความแตกต่างของสภาพภูมิอากาศ สภาพภูมิประเทศ เพราะปลับพลิงธารได้ปรับตัวมาช้านานให้ให้มีวงจรชีวิตมีความเหมาะสมกับลักษณะของแม่น้ำลำคลองในพื้นที่ภาคใต้ตอนบนและสภาพภูมิอากาศที่นี่ ที่เป็นพื้นที่ฝนแปดแฉดสี่

ลักษณะดอก ปลับพลิงธารจะใช้เวลาประมาณ 3-5 ปี ในการเจริญเติบโตจากเมล็ดจนถึงออกดอก โดยดอกจะทยอยบานสะพรั่งในช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนธันวาคมของทุกๆ ปี ซึ่งเป็นช่วงที่ฝนเริ่มลดลง ก่อนที่จะออกดอกจะมีก้านชูดอกแทงออกมาจากด้านใดด้านหนึ่งของหัว ก้านอวบหนา แข็งแรง ชูขึ้นเหนือน้ำเสมอ ปกติจะมีความยาวประมาณ 80-100 ซม ดอกปลับพลิงธารในก้านชูดอกหนึ่งๆ จะมีหลายก้านดอก ก้านดอกจะเป็นสีแดงเสี้ยวส่วนมาก และขณะเดียวกันก็จะสามารถพบก้านดอกที่มีสีเขียว

เช่นกัน แต่ละก้านดอกจะทยอยกันออกดอกและบานในระยะเวลาที่ไล่เลี่ยกัน ก้านดอกหนึ่งๆ จะมีกลีบดอกสีขาว 6 กลีบ คล้ายดอกปลับพลิง แต่ละดอกจะมีก้านอับเรณูสีแดงแกมขาวอีก 6 ก้าน อับเรณูจะติดที่ก้านอับเรณูเป็นสีเหลืองสดสีขาว ประมาณ 1.5 ซม และจะมีก้านกลางดอกที่เป็นก้านเกสรเพศเมียที่งอกออกมาจากจุดศูนย์กลางของดอกอีก 1 ก้าน การบานของดอกปลับพลิงธารแต่ละดอกจะใช้เวลาประมาณ 2-3 วันแล้วจึงเหี่ยวไป

ลักษณะเมล็ด เมื่อเกสรได้รับการผสม จะเกิดกะเปาะเมล็ดที่โคนก้านดอก ในก้านชูดอกหนึ่งๆจะมีจำนวนกะเปาะเมล็ดไม่เท่ากันและมีขนาดแตกต่างกันไป ขึ้นกับความสมบูรณ์ของแต่ละดอก โดยปกติแล้วจะมีตั้งแต่ 4 กะเปาะจนถึง 12 กะเปาะ กะเปาะเมล็ดจะเจริญเติบโตขึ้นเรื่อยๆ ประมาณ 1-2 เดือนก็จะ

มีเมล็ดแก่ เมล็ดจะแก่เต็มที่ประมาณเดือนธันวาคมถึงมกราคม ซึ่งเป็นช่วงหน้าแล้งน้ำแห้ง เมื่อเมล็ดแก่แล้วจะหลุดร่วงจากกะเปาะ และร่วงหล่นลงสู่พื้นคลองหรือไหลไปตามกระแสน้ำ

(ต้นๆ และไหลช้าในหน้าแล้ง) เมล็ดจะมีลักษณะเป็นทรงแปลกๆ มีรูปร่างบิดเบี้ยวไม่แน่นอน เมล็ดจริงๆ แล้วเป็นอาหารของ
ต้นอ่อน หลังจากหล่นออกมาเมล็ดจะพัฒนาสายรกส่งอาหารจากเมล็ด ไปหล่อเลี้ยงต้นอ่อน ต้นอ่อนจะมีหัวที่มีลักษณะ

เหมือนกับหัวหอม จะมีรากยึดเกาะพื้นดินและพัฒนาการเจริญเติบโต
ต่อไป รากจะต้องเกาะพื้นคลองให้ได้และมีความแน่นอนหนาพอที่จะ
ทนทานต่อกระแสที่ไหลแรงในหน้าฝน ซึ่งปกติฝนจะเริ่มตกประมาณ
กลางเดือนเมษายน ต้นโหนดที่ยังเกาะไม่ได้ก็จะหลุดหายไปกับกระแสน้ำ
ลงสู่ทะเล ในกรณีที่เมล็ดยังไม่สามารถเกาะติดกับพื้นคลองได้ ก็ยังคง
ลอยอยู่กับกระแสน้ำ แต่ลำต้นและรากก็จะเจริญเติบโตตามปกติ เพราะ
ได้อาหารจากเมล็ดผ่านสายรก เมล็ดหนึ่งๆ จะเป็นแหล่งอาหารเลี้ยงต้น
อ่อนได้ประมาณ 3-4 เดือน นั้นหมายความว่าในช่วงระยะเวลาที่เมล็ด
หลุดจากกะเปาะจนถึงฝนเริ่มตก เมล็ดปลับปลิงธารได้ปรับตัวมาอย่าง
ยาวนานเพื่อให้มีชีวิตที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและสภาพภูมิอากาศ
แบบฝนแปดแดดสี่ของพื้นที่บริเวณจังหวัดระนองและจังหวัดพังงา

ลักษณะหัว หัวปลับปลิงธารจะเหมือนกับหัวหอมหัวใหญ่
มีหัวอยู่ใต้ผิวน้ำ หัวโตเต็มที่จะมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางเฉลี่ยประมาณ
7 ซม และสูงเฉลี่ยประมาณ 15 ซม หัวอาจจะจมอยู่ใต้ดินหรือโผล่
ขึ้นผิวดินประมาณ 2 ใน 3 เมื่อหัวแก่มากๆ ก็จะแตกหัวใหม่ไป
เรื่อยๆ กลายเป็นมีหลายหัวในเหง้าเดียวกัน เพื่อขยายพันธุ์โดยไม่
อาศัยเพศ เหง้าแก่ๆ หลายปีอาจจะได้ถึง 30-40 หัว เวลานั้นเหง้า
หน้าแล้งใบจะเน่าและหลุดไปจากหัว ถึงแม้ไม่มีน้ำเหง้าหรือหัว
ปลับปลิงธารก็ยัง ไม่ตาย ยังพักตัวใต้พื้นดินจนกว่าฝนจะตกและมีน้ำ
แล้วใบจะพัฒนาขึ้นมาอย่างรวดเร็ว

ลักษณะใบ ใบปลับปลิงธารจะเป็นแบบใบเดี่ยว
พัฒนาขาขึ้นเรื่อยๆ ตามความลึกของระดับน้ำในลำคลอง
โดยจะมีการพัฒนาใบให้ยาวจนถึงระดับผิวน้ำ บางครั้งจะ
ยาวถึง 3-4 เมตรทีเดียว เวลาระดับน้ำลดลงใบที่ยาวก็จะ
ทอดยาวลอยเหนือผิวน้ำเหมือนกับริบบิ้นสีเขียวพลิวสะบัด
เหนือสายน้ำแกว่งไกวไปมา ใบมีสีเขียวสดใสมากเท่าใด ก็

จะบ่งบอกว่าสายน้ำตรงบริเวณนั้นใสสะอาดและมีคุณภาพที่ดีมากเท่านั้น

ความสำคัญและประโยชน์ของพลับพลึงธาร

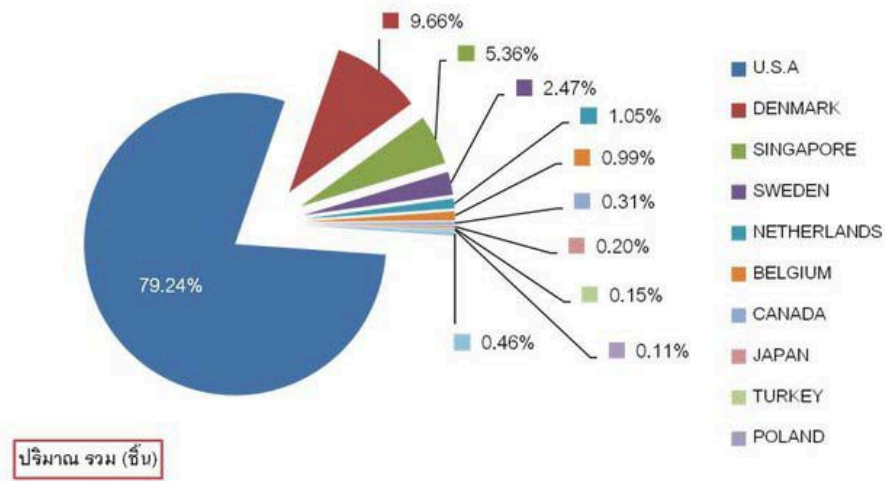
พลับพลึงธารเป็นพืชที่พบเฉพาะในจังหวัดระนองตอนล่างและพังงาตอนบนเท่านั้น จะไม่พบที่ไหนอีกแล้วในโลก ดังนั้นจึงควรที่จะมีการรักษาเอาไว้ให้เป็นมรดกทางธรรมชาติของไทยและของโลก ถ้าหากว่าสูญพันธุ์ไปจากประเทศไทยแล้ว ก็หมายความว่าต้องสูญพันธุ์ไปจากโลกเช่นกัน พลับพลึงธารเป็นพืชที่มีรากยาวและรากมาก จะช่วยยึดเกาะหน้าดินของลำคลองไม่ให้มีการชะล้างพังทลาย แต่ไม่ได้หมายความว่าพลับพลึงธารอย่างเดียวจะป้องกันลำคลองพังทลายได้ แต่หมายถึงว่าพลับพลึงธารเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศแม่น้ำลำคลอง ที่เหมือนกับพืชน้ำชนิดอื่นๆ ต้นไม้ต่างๆ ที่ขึ้นทั้งในลำคลองและตามตลิ่งคลอง ใบพลับพลึงธารมีปริมาณที่มากและเหมาะที่จะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย หลบภัยและวางไข่ของสัตว์น้ำนานาชนิด ที่บริเวณคลองตาคุด บ้านห้วยทรัพย์ ชาวบ้านจับปลาน้ำจืดได้มากในบริเวณที่มีพลับพลึงธารมากที่อื่น บริเวณที่มีพลับพลึงธารขึ้นอย่างหนาแน่นจะช่วยลดความแรงของกระแสน้ำได้ รวมทั้งเป็นที่คักตะกอนต่างๆ เพื่อให้ น้ำมีความใสและสะอาด ดอกพลับพลึงธารเป็นที่หากินของแมลงต่างๆ และมนุษย์สามารถใช้ประโยชน์จากพลับพลึงธารได้ในเรื่องของการท่องเที่ยว เช่น ที่คลองนาคา จะมีการจัดเทศกาลล่องแพแลพลับพลึงธารทุกๆ ปี ในช่วงที่พลับพลึงธารออกดอก ในปีหนึ่งๆ จะมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมเป็นจำนวนมากปีละประมาณ 2,000 คน ที่สามารถทำรายได้ให้กับชุมชนได้ถึงปีละ 600,000 บาท พลับพลึงธารยังได้เป็นแหล่งศึกษาวิจัยหาความรู้ต่างๆ ของหน่วยงานของรัฐและนักศึกษาจากหลายๆ สถาบัน เช่น จากมหาวิทยาลัยพระจอมเกล้าพระนครเหนือ เป็นต้น

พลับพลึงธารและสถานการณ์

พลับพลึงธารมีแนวโน้มที่จะมีประชากรลดลงและลดลงอย่างน่าเป็นห่วง สาเหตุของการลดจำนวนลงของพลับพลึงธารดังที่กล่าวมาแล้วเบื้องต้น คือมีทั้งการทำลายถิ่นที่อยู่อาศัยทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การขุดลอกแม่น้ำลำคลองโดยเฉพาะในลำคลองที่พบพลับพลึงธาร การขุดหินและทรายตามพื้นคลองไปใช้ประโยชน์ และจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ที่เปลี่ยนพื้นที่ป่าไม้และพื้นที่เกษตรดั้งเดิม มาเป็นพื้นที่เกษตรเชิงเดี่ยว โดยเฉพาะยางพาราและปาล์มน้ำมัน ที่อาจจะส่งผลให้เกิดการไหลบ่าของน้ำแรงและชะล้างพังทลายของหน้าดินสูง ทำให้เกิดการทับถมของตะกอนดินในแม่น้ำลำคลอง นอกจากนั้นการที่เกิดปัญหาอุทกภัย ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้กระแสน้ำไหลแรงพัดพาพลับพลึงธารให้หลุดร่วงไปได้ ยิ่งลำคลองที่มีการขุดลอกด้วยแล้วยิ่งทำให้กระแสน้ำไหลแรงและทำให้พลับพลึงธารมีโอกาสหลุดร่วงได้ง่ายขึ้น เป็นต้น และการทำลายชนิดพันธุ์พลับพลึงธาร โดยตรง เช่น การขุดหัวพลับพลึงธารเพื่อการจำหน่ายทั้งในและต่างประเทศ

จากข้อมูลของกรมวิชาการเกษตรปี 2549-2552 พบว่ามีการส่งออกพลับพลึงธารจำนวน 622,538 ชิ้น (หัวและต้น) คิดเป็นเงินทั้งสิ้น 1,182,475 บาท (รายละเอียดในภาพด้านล่าง) ดังนั้นในปัจจุบันจึงพบพืชชนิดนี้เหลือน้อยมาก และอยู่ในสถานะถูกคุกคามอย่างหนักและใกล้สูญพันธุ์อย่างมาก และพบว่าพลับพลึงธารได้สูญหายไปแล้วจากหลายๆ แม่น้ำลำคลองหลักที่มีการลักลอบขุดหัวไปจำหน่าย เช่น คลองตำหนิง คลองนางย่อน และคลองบางปิ้ง ที่อยู่ในพื้นที่อำเภอกระบือ จังหวัดพังงา เป็นต้น พลับพลึงธารถูกส่งออกไปประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นอันดับแรก รองลงมาคือประเทศเดนมาร์กและสิงคโปร์

กราฟแสดงปริมาณการนำเข้า CRINUM THAIANUM

ภาพ; แสดงปริมาณและประเทศที่รับซื้อพลับพลึงธาร ไปจากประเทศไทย (ข้อมูลจากกรมวิชาการเกษตร)

ในปัจจุบันได้มีโครงการพัฒนาต่างๆ มากมายจากหลากหลายหน่วยงานของรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการขุดลอกแม่น้ำลำคลอง เพื่อการพัฒนาและบูรณะแหล่งน้ำ รวมทั้งการขุดลอกเพื่อการแก้ปัญหาน้ำท่วมและภัยแล้ง เป็นต้น และรัฐเองได้จัดสรรงบประมาณเป็นจำนวนมากเพื่อการขุดลอกแม่น้ำลำคลอง ผ่านหน่วยงานต่างๆ เช่น กรมชลประทาน กรมป้องกันอุบัติภัย งบพัฒนาจังหวัด กรมทรัพยากรน้ำ กรมเจ้าท่า และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดังนั้นจะมีลำคลองธรรมชาติอีกหลายแห่งจะมีการขุดลอกเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้ และจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศของแม่น้ำลำคลองอย่างใหญ่หลวง และมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของชุมชนมากขึ้นและมีแนวโน้มว่าการพัฒนาต่างๆ เหล่านี้เกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำ แม่น้ำลำคลองและแหล่งน้ำมีมากขึ้นทุกปี เช่น โครงการแก้ปัญหาน้ำท่วมที่คณะรัฐมนตรีได้มีมติอนุมัติให้กับจระนองและพังงาทำการขุดลอกแม่น้ำลำคลองเมื่อวันที่ 10 เมษายน 2554 เป็นต้น ซึ่งโครงการเหล่านี้ล้วนแล้วแต่สร้างผลกระทบต่างๆ มากมายต่อระบบนิเวศของพลับพลึงธาร นอกจากนั้นโครงการเหล่านี้ส่วนมากเป็นโครงการที่ไม่จัดให้เป็นโครงการที่จะต้องมีการศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม แต่ในความเป็นจริงเป็นโครงการเล็กๆ ที่กระทำกัน ในหลายๆ พื้นที่ และกระทำกันอย่างต่อเนื่อง มีผลกระทบมากมาย ตลอดทั้งไม่มีกระบวนการในการปรึกษาหารือกับผู้ที่เกี่ยวข้องและชุมชนก่อนการดำเนินการ จึงทำให้โครงการเหล่านี้ไม่เป็นที่ยอมรับของชุมชน และไม่ตรงตามความต้องการของชุมชน และไม่เกิดประโยชน์ใดใดทั้งสิ้น เป็นต้น

การขุดลอกเป็นการทำลายระบบนิเวศแม่น้ำลำคลองอย่างสิ้นเชิง และเป็นสาเหตุให้พลับพลึงธารต้องหมดไป เช่น ที่คลองบางปาง อำเภอบางขัน จังหวัดพังงา ซึ่งมีการขุดลอกเมื่อปี 2552 โดยงบประมาณพัฒนาจังหวัด ทำให้พลับพลึงธารที่มี

มากอันดับหนึ่งของจังหวัดพังงาในลำคลองนี้ต้องหมดไปทันทีอย่างน่าเสียดาย ทั้งๆ ที่ชุมชนได้มีกิจกรรมการอนุรักษ์ปลับปลิง ธารมาก่อน และพยายามด้านทานแต่ไม่ประสบผลสำเร็จ หลังจากที่มีการขุดลอกคลองเสร็จแล้ว ปรากฏว่าได้เกิดผลกระทบอื่นๆ ตามมามากมายทั้งสูญเสียระบบนิเวศแม่น้ำลำคลอง น้ำไหลแรงมากขึ้น จนเป็นเหตุให้ตลิ่งคลองพังทะลาย และเกิดการตื้นเขิน จากการทับถมของตะกอนดินมากขึ้น ทำให้ปลับปลิงธารไม่สามารถอาศัยในถิ่นอาศัยในลักษณะแบบนี้ได้

นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในพื้นที่ที่เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ระบบนิเวศเสื่อมโทรม โดยเฉพาะการทำลายป่าต้นน้ำในพื้นที่ลาดชันเพื่อการทำการเกษตรเชิงเดี่ยว เช่น ยางพาราและปาล์มน้ำมัน รวมทั้งการเปลี่ยนพื้นที่ทำการเกษตรแบบดั้งเดิมมาเป็นพืชเชิงเดี่ยว ดังนั้นทำให้เกิดการชะล้างพังทลายของหน้าดินสูง โดยเฉพาะเวลาที่ฝนตกหนัก ทำให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศแม่น้ำลำคลอง เช่น การทับถมของตะกอนทำให้แม่น้ำตื้นเขินและเกิดการพังทลายของสองตลิ่ง คลอง และทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยของปลับปลิงธาร ทำให้เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้จำนวนปลับปลิงธารลดลง ประกอบกับจังหวัดระนองและพังงาเป็นพื้นที่ที่ฝนตกชุกที่สุดของประเทศไทยและบางครั้งเกิดฝนตกหนักและเกิดน้ำท่วมไหลบ่าอย่างแรง เป็นสาเหตุให้ปลับปลิงธารหลุดหายไปเป็นจำนวนมากจนมีปริมาณลดลงอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นในอนาคตถ้าไม่ดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูอย่างจริงจัง พืชชนิดนี้ก็จะสูญพันธุ์ไปจากโลกก็เป็นได้

ภาพบนแสดงให้เห็นถึงการลดลงของปลับปลิงธารที่คลองนาคาบริเวณวังญวน ในปีต่างๆ ภาพบนซ้ายถ่ายเมื่อปี พ.ศ. 2545 บนขวาถ่ายเมื่อปี พ.ศ. 2551 ภาพล่างซ้ายถ่ายเมื่อปี พ.ศ. 2553 และภาพล่างขวาถ่ายเมื่อปี พ.ศ. 2554

และในด้านนโยบาย พืชชนิดนี้ ไม่อยู่ในการปกป้องของกฎหมายใดเลย เพราะเราพบเขาเจริญเติบโตนอกเขตอนุรักษ์ ดังนั้นจึงใช้กฎหมายอุทยานแห่งชาติหรือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่ามาคุ้มครองไม่ได้ ส่วน พรบ. พันธุ์พืช 2518 ก็ยังไม่ได้มีการคุ้มครองพืชชนิดนี้เพราะ พรบ พันธุ์พืช 2518 จะนำเอาเฉพาะพืชใน List ของบัญชี CITES เท่านั้นมาคุ้มครอง และการที่จะเอาพลับพลึงธารเข้าบัญชี CITES ก็น่าจะใช้เวลานาน เพราะจะต้องมีการหารือและมีข้อตกลงกับประเทศสมาชิกอื่นๆ ก่อน และพลับพลึงธารเองก็ไม่ได้เป็นพืชป่าหวงห้ามตาม พรบ ป่าไม้ และ พรบ ป่าสงวนแห่งชาติ ดังนั้นจึงใช้กฎหมายเหล่านี้มาบังคับใช้ยังไม่ได้ อย่างไรก็ตาม ในระดับท้องถิ่นได้มีการริเริ่มการอนุรักษ์พลับพลึงธารกันแล้ว หลังจากที่ชุมชนได้รับทราบข้อมูลว่าพลับพลึงธารเป็นพืชหายากและใกล้สูญพันธุ์ แต่ปัญหาคือในระดับชุมชนไม่สามารถป้องกันโครงการพัฒนาต่างๆ ของรัฐได้ โดยเฉพาะโครงการที่มีส่วนในการทำลายระบบนิเวศแม่น้ำลำคลอง

จากการสำรวจขององค์การระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (IUCN) เมื่อปี พ.ศ. 2551 พบว่าพลับพลึงธารรวมทั้งหมดจากทุกพื้นที่รวมกันได้ประมาณ 10.73 ไร่ เท่านั้น และพบมากที่สุดที่คลองนาคา อำเภอสุขสำราญ จังหวัดระนอง ส่วนพื้นที่จังหวัดพังงาพบมากที่สุดคือที่คลองบางปง อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา แต่พลับพลึงธารได้ลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว ในปี พ.ศ. 2553 พบว่ามีเหลือแค่ 3.41 ไร่เท่านั้น และในปี พ.ศ. 2554 ได้ทำการสำรวจอีกครั้ง พบว่าลดจำนวนลงอย่างน่าเป็นห่วงเหลือรวมกันแค่ 1.90 ไร่เท่านั้นเอง (ดังรายละเอียดในตารางที่ 1) พลับพลึงธารมีปริมาณลดลงโดยเฉพาะที่คลองนาคา อันเนื่องมาจากสาเหตุการขุดลอกคลองและเกิดน้ำท่วมหนัก ถ้าเฉพาะน้ำท่วมหนักอย่างเดียวพลับพลึงธารยังพอที่จะอยู่รอดได้ แต่ลำคลองเมื่อมีการขุดลอกคลองน้ำจะไหลแรงมากกว่าปกติ และจะทำให้พลับพลึงธารต้องหลุดหายไปกับกระแสน้ำได้ง่ายยิ่งขึ้น

ตารางที่ 1. ปริมาณการเปลี่ยนแปลงของพลับพลึงธารในแต่ละปี สำรวจโดย IUCN (หน่วยไร่)

ชื่อคลอง	2551	2553	2554
คลองน้วย	0.42	0	0
คลองบางเผาหมู	0.42	0	0
คลองสวนยาง	0.14	0	0
คลองบางย่าใหม่	0.13	0	0
คลองตำหนัง	0	0	0
คลองกำนันหัด	0.15	0	0
คลองบางปง	2.35	0	0
คลองตาผูด	0.55	0.81	0.55
คลองบางปรุ	0.93	0.38	0.20
คลองนาคา	5.52	2.06	0.45
คลองบางชอย	0.12	0.16	0.50
คลองนายทวย	0	0	0.20
รวม	10.73	3.41	1.90

ถึงแม้ว่าในระยะเวลาที่ผ่านมาได้มีการพยายามรณรงค์สร้างความเข้าใจ และดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ปลับปลิงธารอย่างมากมาย ร่วมกับหลากหลายองค์กรของรัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมวิชาการเกษตร กรมประมง สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยพระจอมเกล้าพระนครเหนือ และองค์กรชาวบ้านกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่ที่พบปลับปลิงธาร รวมทั้งองค์กรปกครองท้องถิ่น หน่วยงานของรัฐในระดับพื้นที่ และสื่อแขนงต่างๆ แต่ปลับปลิงธารก็ยังมีจำนวนลดลงเรื่อยๆ โดยมีสาเหตุหลักๆ มาจากผลกระทบจากโครงการขุดลอกคลอง และจากภัยน้ำท่วม ซึ่งในระยะ 2-3 ปีมานี้ได้เกิดฝนตกหนักและน้ำท่วมทุกๆ ละหลายๆ ครั้ง รวมทั้งยังคงมีการขุดจำหน่ายเพื่อการค้าอยู่ ดังนั้นในปัจจุบันปริมาณปลับปลิงธารในธรรมชาติจึงเหลืออยู่ในปริมาณที่ไม่มากนัก

การดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ปลับปลิงธาร

ความริเริ่มของงานอนุรักษ์ปลับปลิงธาร เริ่มต้นมาจากชมรมเพลินไพรศรีนาคา ตำบลนาคา อำเภอสุพรรณบุรี จังหวัดระนอง ภายใต้การนำของนายธานี อุ่นขาว ประชารชมรมฯ และชมรมป่าสร้างฝัน เป็นกลุ่มแรกที่ได้มีการริเริ่มกิจกรรมการอนุรักษ์ปลับปลิงธารที่คลองนาคา ทำให้คลองนาคามีปลับปลิงธารคงอยู่มากกว่าที่อื่นๆ และดอกจะบานสะพรั่งทั่วทั้งลำน้ำทุกๆ ปี จนทำให้ชมรมมีความคิดในการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนเมื่อปี พ.ศ. 2548 จนได้รับความนิยมน้อยแต่หลายในหลายๆ ปี ต่อมา โดยมีหน่วยงานของจังหวัดระนอง การท่องเที่ยว และ อบต. นาคา มามีส่วนร่วมทุกครั้งระหว่างเดือนตุลาคมถึงธันวาคมของทุกๆ ปี กิจกรรมการท่องเที่ยวนี้ได้สร้างรายได้ให้กับชุมชน ทำให้ชุมชนตำบลนาคามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ปลับปลิงธารมากขึ้น และใช้เป็นแม่แบบให้กับชุมชนอื่นๆ ที่มีปลับปลิงธารมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ ใดๆ ก็แล้วแต่การอนุรักษ์ปลับปลิงธารมีการดำเนินการอย่างจริงจังมากขึ้น โดยองค์การระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (IUCN) เป็นองค์กรหลักในการประสานงาน โดยเริ่มต้นจากการสำรวจและติดตามการเปลี่ยนแปลงของปลับปลิงธาร สร้างสื่อองค์ความรู้เกี่ยวกับปลับปลิงธาร การฟื้นฟู การรณรงค์และทำความเข้าใจต่างๆ ต่อชุมชนที่พบปลับปลิงธารและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จนสามารถขยายงานอนุรักษ์ได้อย่างทั่วถึงทุกพื้นที่ที่มีการพบปลับปลิงธาร เช่น กลุ่มคลองบางปรง ตำบลแม่ปาง อำเภอกระบุรี จังหวัดพังงา ภายใต้การนำของผู้ใหญ่จันท์ และกลุ่มคลองตาหุด ตำบลกระบุรี อำเภอกระบุรี ภายใต้การนำของผู้ช่วยผู้ใหญ่ ได้มีการอนุรักษ์ปลับปลิงธารมาอย่างดีและสามารถป้องกันไม่ให้บุคคลภายนอกมาขุดหาได้ แต่ที่คลองบางปรงได้มีโครงการขุดลอกคลองจนทำให้ปลับปลิงธารต้องหมดไปอย่างน่าเสียดาย ทั้งที่ชาวบ้านกลุ่มนี้ได้พยายามอย่างมากในการยับยั้งโครงการขุดลอกก็ตาม ส่วนกลุ่มคลองบางปรง ตำบลกะเปอร์ อำเภอกะเปอร์ จังหวัดระนอง ภายใต้การนำของผู้ใหญ่สุชาว์ ศรีคงผู้ใหญ่แดง ชาวคู่ และผู้ใหญ่ สุชีพ ทองสุข กลุ่มเขาวงกตคลองบางปรง กลุ่มสร้างสรรค์ วัน โด ตีร์ และกลุ่มอนุรักษ์ภูตู่เลบ้านนา ได้ร่วมกันประกาศให้คลองบางปรงเป็นพื้นที่อนุรักษ์ปลับปลิงธารแล้วเมื่อปี พ.ศ. 2552 และเขาวงกตบ้านบางซอย อำเภอกุระบุรี ได้ช่วยกันทำบ่ออนุบาลปลับปลิงธารและนำกลับไปปลูกในบริเวณคลองสาขาของคลองนางยอนรวมทั้งมีการอนุรักษ์ปลับปลิงธารไว้ที่สวนลุงเลื่อน ตาแสง โดยลุงเลื่อนได้มีการเก็บรักษาปลับปลิงธารที่สวนของตนเองมาเป็นเวลานาน เพื่อให้เป็นแหล่งขยายพันธุ์ในอนาคต ที่คลองนายทุยภายใต้การนำของผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. และเครือข่ายอนุรักษ์เขาแม่ปาง ชาว ได้พยายามอนุรักษ์และประกาศไม่ให้มีการขุดหัวไปจำหน่ายเมื่อปี พ.ศ. 2552 และหลังจากนั้นอีกสามปี ก็ทำให้มีปริมาณปลับปลิงธารเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม เป็นต้น

ตั้งแต่องค์การระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (IUCN) ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ปลับปลิงธารร่วมกับชุมชนแล้ว พบว่าการที่จะอนุรักษ์ปลับปลิงธารให้ได้ผลจะต้องมีนโยบายและกฎหมายคุ้มครอง ดังนั้นจึงได้มีความพยายามในการประสานงานกับอีกหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาทางออกร่วมกัน รวมทั้งมีการทำหนังสือขอความความอนุเคราะห์ในการหาแนวทางอนุรักษ์ปลับปลิงธาร ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ช่วยพิจารณาหาทางออกในระดับนโยบาย หลังจากนั้นได้มีหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมามีส่วนร่วมมากมาย ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยคำสั่งของรัฐมนตรีฯ ได้ขอให้หน่วยงานต่างๆ ภายใต้กระทรวงฯ ช่วยหาแนวทางในการอนุรักษ์ปลับปลิงธารให้เป็นรูปธรรม ซึ่งรวมทั้งหน่วยงานในระดับจังหวัดและในระดับส่วนกลางด้วย

สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม หรือ สผ ได้ยกระดับปลับปลิงธารเข้าไปใน Thailand Data Redlist เรียบร้อยแล้วเมื่อปี พ.ศ. 2549 เพื่อเป็นการยกระดับพืชชนิดนี้ให้ทราบว่ามิสถานะถูกคุกคามอย่างหนักและใกล้สูญพันธุ์ ในระดับประเทศ ปัจจุบัน สผ มีความพยายามที่จะหาแนวทางให้มีการอนุรักษ์ปลับปลิงธารและถิ่นที่อยู่อาศัยในระดับนโยบาย เช่น การนำกรณีปลับปลิงธารเข้าพิจารณาในการประชุมคณะกรรมการพื้นที่ชุ่มน้ำแห่งชาติ เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2553 และคณะกรรมการความหลากหลายทางชีวภาพ เมื่อ 5 เมษายน 2553 ทั้งสองคณะกรรมการได้ให้ความเห็นชอบในการอนุรักษ์ปลับปลิงธาร โดยได้เสนอแนวทางการอนุรักษ์ไว้ เช่น การประกาศให้แหล่งที่อยู่อาศัยของปลับปลิงธารเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ หรือเขตพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม และการนำปลับปลิงธารมาเป็นพืชอนุรักษ์ภายใต้กฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง

องค์การระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (IUCN) ภายใต้การนำของนายสมศักดิ์ สุนทรนวกัทร และ น.ส. เพชรรุ่ง สุขพงษ์ ได้ทำรายงานการประเมินสถานะปลับปลิงธารเพื่อผลักดันให้เข้าไปอยู่ใน IUCN Redlist ในระดับโลก เมื่อปี พ.ศ. 2552 และได้รับการอนุมัติให้ปลับปลิงธารเข้าอยู่ในบัญชี IUCN Redlist เรียบร้อยแล้ว เพื่อให้ทราบสถานะว่าเป็นพืชที่ถูกคุกคามอย่างหนัก และจากการประเมินปลับปลิงธารได้ถูกจัดให้อยู่ในระดับ “พืชที่ใกล้สูญพันธุ์ของโลก” ซึ่งได้มีการตีพิมพ์อย่างเป็นทางการใน เว็บไซต์ของ IUCN Redlist วันที่ 13 เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2554 ที่ผ่านมาและถือว่าเป็นผลงานหลักในการผลักดันพืชเฉพาะถิ่นชนิดนี้ให้ทั่วโลกได้รู้จักและมีความตระหนักถึงความสำคัญว่าเป็นพืชหายากของโลกที่คนทั้งโลกควรจะอนุรักษ์เอาไว้ไม่ให้สูญพันธุ์ (กรุณาเข้าไปดูรายละเอียดได้ใน

<http://www.iucnredlist.org/details/201627/0>)

กรมวิชาการเกษตร ได้ให้ความร่วมมือในหลายๆ ด้าน เช่น การช่วยรณรงค์ให้สาธารณะได้มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับปลับปลิงธาร โดยมีการนำเสนอเรื่องราวของปลับปลิงธารในวารสารพืชสวน ของสมาคมพืชสวนแห่งประเทศไทย การประสานงานขอความร่วมมือกับผู้ส่งออกโดยการเชิญผู้ส่งออกมาร่วมประชุมเมื่อวันที่ 20 มกราคม 2553 เพื่อชี้แจงสถานะภาพปลับปลิงธารให้ผู้ส่งออกได้รับทราบและขอความร่วมมือในการหาทางออกร่วมกัน และยังได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลการส่งออกจากด่านท่าอากาศยานสุวรรณภูมิและด่านสะเดาที่ภาคใต้ เพื่อใช้ในการวางแผน นอกจากนี้กรมวิชาการเกษตรจะรับผิดชอบในการทำรายงานเกี่ยวกับปลับปลิงธาร เพื่อนำเสนอให้กับกระทรวงพาณิชย์ออกเป็นกฎกระทรวงห้ามการส่งออกพืชชนิดนี้และการผลักดันให้เข้าบัญชีของ พรบ. พันธุ์พืช 2518 ในอนาคตต่อไป

กรมประมง ได้ศึกษาการขยายพันธุ์ของปลับปลิงธาร โดยวิธีการต่างๆ รวมถึงการขยายพันธุ์แบบเนื้อเยื่อ (Tissue culture) ได้สำเร็จเมื่อปี พ.ศ. 2551 และได้มีการทำงานร่วมกับชุมชนตำบลนาคาในการฝึกอบรมการขยายพันธุ์ปลับปลิงธารแก่ชุมชน และนำต้นอ่อนจากการขยายพันธุ์แบบเนื้อเยื่อไปอนุบาลก่อนที่จะนำไปทดลองปลูกในลำคลอง

มหาวิทยาลัยพระจอมเกล้าพระนครเหนือ ได้ช่วยในด้านการวิจัยการขยายพันธุ์ปลับปลิงธารแบบต่างๆ การศึกษาลักษณะทางด้านพฤกษศาสตร์ การให้นักศึกษามีส่วนร่วมในการทำวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับพืชชนิดนี้ รวมทั้งการณรงค์โดยการตีพิมพ์ปลับปลิงธารในวารสารวิทยาศาสตร์ประยุกต์ของมหาวิทยาลัยพระจอมเกล้าพระนครเหนืออีกด้วย

จังหวัดระนองได้ช่วยเหลืองบประมาณกลุ่มอนุรักษ์พืชน้ำพรศรีนาคาในการจัดสร้างบ่ออนุบาลปลับปลิงธาร เพื่อเป็นที่รวบรวมหัวปลับปลิงที่หลุดลอยไปกับกระแสน้ำในหน้าฝน และเก็บเมล็ดมาเพาะชำก่อนที่จะนำไปปลูกในหน้าแล้ง รวมทั้งในปัจจุบัน จังหวัดระนอง สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม สถาบันราชภัฏภูเก็ต และ IUCN ได้มีการดำเนินการผลักดันให้จังหวัดระนองเป็นมรดกของชาติไทยแห่งแรก เพื่อให้มีการอนุรักษ์ระบบนิเวศ โบราณสถานและศิลปวัฒนธรรม และพืชและสัตว์เฉพาะถิ่นของจังหวัดระนอง โดยเฉพาะปลับปลิงธารให้เป็นจริง ได้ดำเนินการประชุมชี้แจงและรับฟังข้อคิดเห็นจากผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนในระดับจังหวัดและในระดับอำเภอเรียบร้อยแล้วเมื่อปี พ.ศ. 2553-2554 และในปัจจุบัน อยู่ในระหว่างการดำเนินการนำเสนอรายงานเพื่อให้คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติและคณะรัฐมนตรีเพื่อขอความเห็นชอบและอนุมัติต่อไป

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานภาคใต้ ได้ช่วยในการรณรงค์กับเยาวชนในระดับมหาวิทยาลัยทั่วประเทศ ให้มีความรู้ความเข้าใจต่อปลับปลิงธารและเข้าร่วมฟื้นฟูกับชมรมพืชน้ำพรศรีนาคา นอกจากนั้นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ยังได้สนับสนุนในด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักปลับปลิงธารที่คลองนาคา โดยการนำปลับปลิงธารไปลงในหนังสือ 12 เดือน 7 ดาว 9 ตะวัน เมื่อปี พ.ศ. 2553 เพื่อเป็นการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในประเทศไทยอีกด้วย

กรมป่าไม้ ได้มีความพยายามในการที่จะผลักดันให้ปลับปลิงธารเป็นไม้ป่าหวงห้าม เพื่อที่จะป้องกันการขุดหัวปลับปลิงธารเพื่อการค้า ทางกรมป่าไม้ได้ลงพื้นที่สำรวจปลับปลิงธารเมื่อปี พ.ศ. 2554 และปัจจุบันอยู่ในระหว่างการนำเสนอรายงานเพื่อการประชุมปรึกษาหารือกับผู้ที่เกี่ยวข้องต่อไป

นอกจากนั้น สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม (สผ) ได้เป็นหน่วยงานหลักในการหามาตรการในระดับชาติเพื่อให้มีการอนุรักษ์ปลับปลิงธารและแหล่งที่อยู่อาศัย โดยได้เชิญหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาร่วมประชุมปรึกษาหารือ เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2553 เพื่อหามาตรการต่างๆ ในการอนุรักษ์ปลับปลิงธาร ซึ่งได้มีการทำมาตรการต่างๆ ทั้งหมด 5 มาตรการที่มีการนำเสนอในที่ประชุมปรึกษาหารือเพื่อให้มีการอนุรักษ์ปลับปลิงธาร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การคุ้มครองชนิดพันธุ์

- มีการเพิ่มเติมหัวปลับปลิงธารในประกาศกระทรวงพาณิชย์ว่าด้วยการส่งสินค้าออกไปนอกราชอาณาจักร (ฉบับที่ 93) พ.ศ. 2542 (กระทรวงพาณิชย์)

- จัดทำมาตรการคุ้มครองชนิดพันธุ์พลับพลึงธาร และการเสนอพลับพลึงธารขึ้นบัญชี CITES บัญชี 3 (กรมวิชาการเกษตร อบต)
  - จัดประชุมผู้ส่งออกเพื่อขอความร่วมมือ (กรมวิชาการเกษตร)
2. การคุ้มครองถิ่นที่อยู่อาศัย
    - ประกาศพื้นที่ที่พบพลับพลึงธารเป็นพื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม (สผ)
    - ชัยชัย/ชะลอการขุดลอกคลองที่เป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของพลับพลึงธารจนกว่าจะมีมาตรการที่เหมาะสม (สผ)
  3. การรณรงค์และการฟื้นฟูในและนอกถิ่นที่อยู่อาศัย
    - ส่งเสริมการขยายพันธุ์ (Tissue culture) เพื่อการค้า (กรมประมง)
    - การเพาะขยายพันธุ์และการหาแนวทางฟื้นฟูที่เหมาะสม (ผู้ดำเนิน โครงการ/กรมอุทยาน/มหาวิทยาลัยพระจอมเกล้าพระนครเหนือ)
    - การรณรงค์เพื่อการอนุรักษ์พลับพลึงธารและถิ่นที่อยู่อาศัย (ผู้ดำเนิน โครงการ/IUCN/สผ/กรมวิชาการเกษตร/อบต/จังหวัด)
  4. การสร้างความตระหนัก การส่งเสริมและพัฒนาการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน
    - ส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (การท่องเที่ยวฯ)
    - สร้างมรดกเทศก์ท้องถิ่น (การท่องเที่ยวฯ)
    - บรรจุพลับพลึงธาร ในบทเรียนท้องถิ่น (กระทรวงศึกษาฯ)
    - จัดสร้างศูนย์การเรียนรู้ในแหล่งที่อยู่อาศัย (ผู้ดำเนิน โครงการ/อบต)
  5. การติดตามการเปลี่ยนแปลงและการศึกษาวิจัย
    - ศึกษาชีววิทยาของพลับพลึงธารอย่างละเอียด (IUCN/ผู้ดำเนิน โครงการ/มหาวิทยาลัยพระจอมเกล้าพระนครเหนือ)
    - สำรวจและติดตามสถานภาพของพลับพลึงธารอย่างสม่ำเสมอ (IUCN/ผู้ดำเนิน โครงการ/กลุ่มอนุรักษ์และกลุ่มเยาวชน)

ข้อเสนอแนะและแนวทางการแก้ไขปัญหา

เนื่องจากพลับพลึงธารและแหล่งที่อยู่อาศัยถูกคุกคามอย่างหนักและมีปริมาณลดลงอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นสาเหตุจากปัจจัยต่างๆ ดังที่กล่าวมา ดังนั้นในการอนุรักษ์พลับพลึงธาร จึงจำเป็นที่จะต้องมีการดำเนินการทั้งในระดับนโยบายและในระดับปฏิบัติในพื้นที่ควบคู่กันไป ในระดับนโยบายจะมีการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้มีการดำเนินงานตามมาตรการต่างๆ ที่ได้วางเอาไว้ร่วมกัน อย่างไรก็ตามแม้ว่ามาตรการที่เกี่ยวข้องกับนโยบายอาจจะยังไม่สัมฤทธิ์ผลภายใต้ระยะเวลาของโครงการนี้ อันเนื่องมาจากปัจจัยภายนอกมาเกี่ยวข้องมากมาย ดังนั้นจะมีการวางรากฐานการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องเพื่อให้มีผลในทางปฏิบัติในอนาคต ส่วนในระดับท้องถิ่นจะเน้นการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์และฟื้นฟูพลับพลึงธารและแหล่งที่อยู่อาศัย เพื่อไม่ให้พืชชนิดนี้ต้องสูญพันธุ์ รวมทั้งการรณรงค์ต่างๆ การศึกษาวิจัยและติดตามการเปลี่ยนแปลง และด้านการท่องเที่ยวเพื่อให้ชุมชนมีรายได้เสริมจากการอนุรักษ์พืชชนิดนี้ ดังนั้นแนวทางการแก้ไขปัญหาโดยภาพรวมมีดังนี้

- ค้นหาแนวทางในการผลักดันให้พลังพลิงธารมาสู่การอนุรักษ์ในระดับนโยบาย เพื่อที่จะใช้เป็นเครื่องมือในการคุ้มครองพลังพลิงธารให้เป็นทางการและเป็นการสนับสนุนการอนุรักษ์และจัดการในระดับท้องถิ่น และในประเด็นการส่งออกหัวพลังพลิงธาร ยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่องเพราะตลาดยังมีความต้องการสูง ประกอบกับการขุดหาจากธรรมชาติต้นตอถูกกว่าการเพาะเลี้ยง ดังนั้นการลักลอบขุดจากธรรมชาติยังคงมีต่อไป トラบใดที่ยังไม่มีกฎหมายหรือนโยบายในการคุ้มครองพลังพลิงธาร
- ผลักดันให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานในระดับจังหวัด ให้มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับระบบนิเวศของพลังพลิงธาร และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ เพราะปัจจุบันมีโครงการต่างๆ จากภาครัฐมากมายที่มีส่วนในการทำลายระบบนิเวศพลังพลิงธาร
- สนับสนุนชุมชนในพื้นที่ที่พบพลังพลิงธารให้มีส่วนร่วมในการดูแลอนุรักษ์และจัดการพลังพลิงธาร และหาแนวทางในการให้ชุมชนมีการใช้ประโยชน์จากพลังพลิงธารอย่างยั่งยืน ในบางพื้นที่ชุมชนได้มีการใช้ประโยชน์จากพลังพลิงธาร เช่น ที่คลองนาคา อำเภอสุขสำราญ จังหวัดระนอง มีการล่องแพท่องเที่ยวตามลำน้ำในฤดูที่พลังพลิงธารออกดอก และค้นหาแนวทางในการให้ชุมชนมีรายได้จากพลังพลิงธาร เช่น การเพาะพันธุ์เพื่อการจำหน่าย เป็นต้น
- การขุดลอกแม่น้ำลำคลองในปัจจุบันถือว่าเป็นปัญหาใหญ่ที่ทำลายระบบนิเวศแม่น้ำลำคลองและแหล่งที่อยู่อาศัยของพลังพลิงธารอย่างสิ้นเชิง ควรจะหามาตรการร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อหาทางออก และแก้ไขปัญหานี้ ประกอบกับในปัจจุบันมีหลากหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศแม่น้ำลำคลอง แต่ไม่มีหน่วยงานหลักใดเลยที่ทำการอนุรักษ์แม่น้ำลำคลองอย่างจริงจัง
- มีหลายๆ แม่น้ำลำคลองที่พลังพลิงธารได้หมดไปจากการขุดจำหน่ายมาเป็นเวลาช้านาน ดังนั้นควรหาแนวทางในการขยายพันธุ์พลังพลิงธารไปฟื้นฟูเพื่อให้กลับไปขยายพันธุ์ในถิ่นอาศัยเดิมให้กลับคืนมาอุดมสมบูรณ์เหมือนกับในอดีต
- มีการติดตามการเปลี่ยนแปลงของพลังพลิงธารและถิ่นที่อยู่อาศัย เพื่อที่จะได้ทราบข้อมูลที่ชัดเจนเป็นจริงทันต่อเหตุการณ์ และควรมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับพลังพลิงธารและระบบนิเวศ เพื่อให้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการวางแผนและจัดการในอนาคต

ต้องการข้อมูลเพิ่มเติม กรุณาติดต่อ นายสมศักดิ์ สุนทรนวกัทร ผู้ประสานงานโครงการอนุรักษ์พลังพลิงธาร เครือข่ายอนุรักษ์
 กลุ่มน้ำอันดามันตอนบน ตู้ ปณ 6 คุระบุรี อำเภอคุระบุรี จังหวัดพังงา 82150
 โทร 081-7544548,
 E-mail; sam.nacon@gmail.com
www.andamanfriend.org